

Гутаревич Ю.Ф., Шуба Є.В.
Національний транспортний університет

УТОЧНЕННЯ МЕТОДИКИ РОЗРАХУНКУ РОБОЧОГО ПРОЦЕСУ БЕНЗИНОВОГО ДВИГУНА ЗА РОБОТИ В РЕЖИМІ МАЛИХ НАВАНТАЖЕНЬ З ДОБАВКОЮ ВОДНЕВМІСНОГО ГАЗУ

В статті розглянута методика розрахунку робочого процесу бензинового двигуна, яка з внесенням деяких змін дозволяє розрахувати процес згоряння при використанні добавки водневмісного газу H_2/O_2 . Розрахунок проведено з використанням індикаторних діаграм отриманих при випробуванні двигуна MeMz – 245. Показано результати розрахунку, які підтверджують те, що добавка газу H_2/O_2 скорочує тривалість згоряння в двигуні.

Ключові слова: водневмісний газ, робочий процес, процес згоряння, математична модель, бензиновий двигун.

Актуальність роботи. Експлуатація автомобільних двигунів супроводжується постійною зміною режимів їх роботи. Вагому долю займають режими малих навантажень і холостого ходу, які є особливо несприятливими для бензинових двигунів, через погіршення протікання робочого процесу, що негативно впливає на паливну економічність та екологічні показники двигуна. Основними причинами цього є зростання насосних втрат через дроселювання, збільшення відносної кількості залишкових газів, підвищена втрата теплоти в стінки циліндрів через затягування процесу згоряння на лінії розширення.

Одним із шляхів покращення показників роботи двигунів є застосування заходів, що скорочують тривалість і підвищують повноту згоряння. Для інтенсифікації процесу згоряння доцільно використовувати активуючі добавки, що мають високу швидкість згоряння. Особливе місце серед таких добавок займає водень, оскільки його швидкість згоряння вища, ніж бензину в 9 разів, він має широкі межі запалювання по коефіцієнту надміру повітря і практично не утворює після згоряння шкідливих речовин. Але так як отримання та зберігання чистого водню є досить складним, то доцільно використовувати сполуки, що містять його в своєму складі і які можна отримувати на борту автомобіля. До таких сполук належить водневмісний газ H_2/O_2 , який складається з молекул і атомів водню і кисню. Цей газ отримують електролізом водних розчинів лугів і подають у впускний трубопровід двигуна до повітряного заряду.

В роботах [1 - 3] наведені результати досліджень впливу добавки газу H_2/O_2 на паливну економічність та екологічні показники бензинових двигунів з різними системами живлення. Результати отримані при випробуванні двигунів на гальмівних стендах свідчать, що добавка водневмісного газу призводить до підвищення крутного моменту двигуна, зниження питомої витрати палива, а також зниження концентрацій продуктів неповного згоряння, зокрема незгорілих вуглеводнів. Для встановлення причин цих змін необхідно дослідити особливості робочого процесу двигуна при використанні добавки газу H_2/O_2 . Одними із основних показників робочого циклу двигуна, що характеризують процес згоряння є характеристики активного тепловиділення і тепловикористання. Існують різні методики, що дозволяють розрахувати основні процеси, що відбуваються в циліндрі двигуна. Для розрахунку робочого процесу широко використовують математичні моделі, які дозволяють з використанням емпіричних та напівемпіричних залежностей описати закон виділення теплоти [4 - 6]. Однак, для розрахунку робочого процесу двигуна при роботі з добавкою водневмісного газу до цих моделей необхідно внести зміни, які враховують добавку H_2/O_2 .

Метою роботи є уточнення методики розрахунку робочого процесу бензинового двигуна за роботи в режимі малих навантажень з добавкою водневмісного газу.

Виклад основного матеріалу.

На кафедрі двигунів і теплотехніки Національного транспортного університету ведуться дослідження по використанню добавки водневмісного газу для покращення показників двигунів внутрішнього згоряння. Для дослідження впливу добавки газу H_2/O_2 на робочий процес бензинового двигуна проведено індицирування двигуна MeMz – 245. Випробування проведені в режимі, що відповідає середній точці Європейського ізового циклу ($M_k = 16,96$ Н м, $n = 1900$ хв⁻¹).

Для аналізу відібрали дві діаграми (без добавки і з добавкою H_2/O_2), індикаторні показники яких з врахуванням механічних втрат відповідають заміряним ефективним показникам двигуна для даного режиму (Рис. 1).

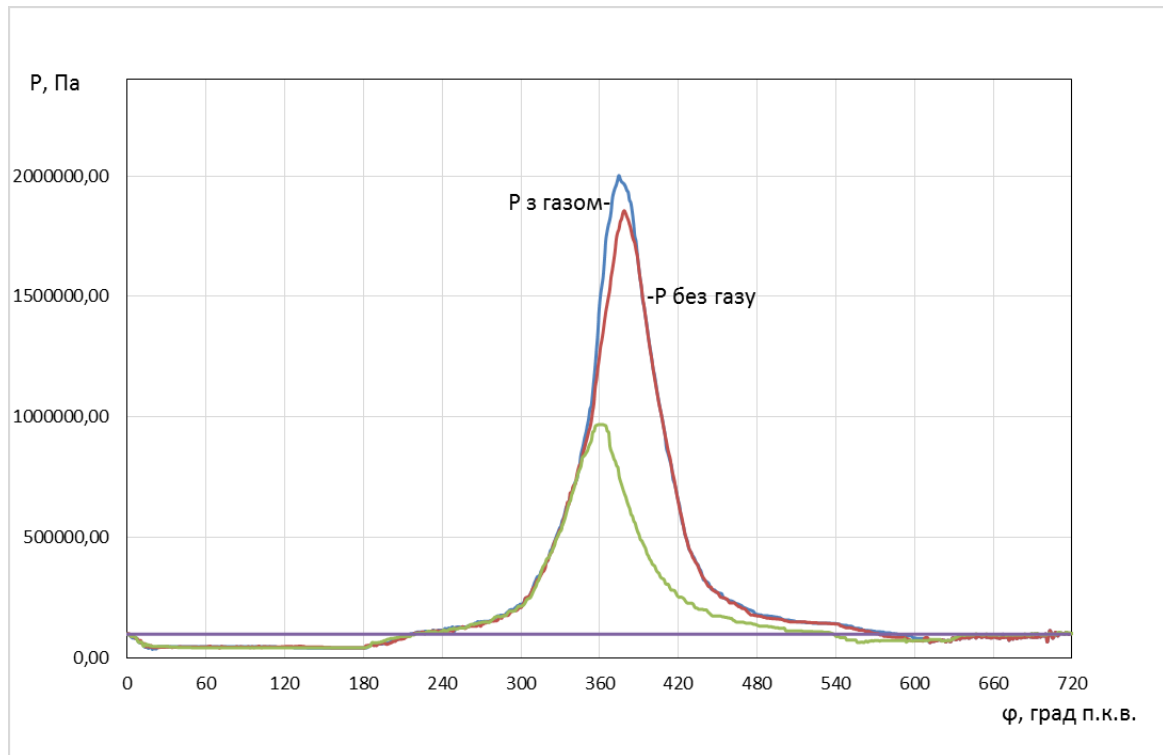

Рис. 1 Розгорнуті індикаторні діаграми двигуна MeM3 - 245 за роботи без добавки та з добавкою водневмісного газу

Розраховані за індикаторними діаграмами значення ефективної потужності практично співпадають із тими, що були заміряні при випробуваннях на гальмівному стенді. При роботі двигуна MeM3 – 245 без добавки водневмісного газу заміряна ефективна потужність становила 3,37 кВт, а в результаті розрахунку отримали 3,44 кВт. З добавкою газу H_2/O_2 ефективна потужність отримана при випробуваннях складає 3,59 кВт, а розрахована 3,61 кВт.

В даній роботі була використана методика розроблена в МАДЦ[6, 7], яка дозволяє на основі отриманих експериментальних індикаторних діаграм за допомогою напівемпіричних залежностей розрахувати показники робочого процесу. Розрахунок проведений за допомогою комп'ютерної програми складеної на кафедрі двигунів і теплотехніки Національного транспортного університету і до якої внесено зміни, що враховують добавку H_2/O_2 . При роботі двигуна з добавкою водневмісного газу, який ми розглядаємо як добавку водню до бензину і кисню до повітря будуть змінені масові частки компонентів, що приймають участь у згорянні і, як наслідок, теоретично необхідна кількість повітря для згорання палива буде іншою. Особливості розрахунку процесу сумішеутворення при роботі з добавкою газу H_2/O_2 наведено в роботі [8]. З отриманих в роботі результатів можна побачити, що добавка водневмісного газу призводить до підвищення масової частки водню в паливі і зменшення частки вуглецю, а також зменшення теоретично необхідної кількості повітря. Коефіцієнт надміру повітря α дещо зменшується, але ця зміна незначна. В результаті підвищення частки водню в паливі зростає відношення H/C , що позитивно впливає на процес згорання.

Показники робочого процесу були визначені за допомогою залежностей отриманих на основі рівняння стану ідеального газу для 1 кг робочого тіла:

$$P \cdot V = G \cdot R \cdot T, \quad (1)$$

де P – тиск газу, Па;
 V – об'єм газу, m^3 ;
 G – маса газу, кг;
 R – газова стала, Дж/(моль К);
 T – температура, К

Для розрахунку процесу згоряння необхідно знати поле температур і склад продуктів згоряння в кожний момент часу, які впливають на утворення шкідливих речовин в циліндрі двигуна. Використовуючи наведене вище рівняння стану ідеального газу, температуру в циліндрі в кожен момент часу визначасмо за залежністю:

$$T_i = \frac{(P_i V_i) n 30i}{8314 (M_{nзi} + \lambda_{рсi}) G_n}, \quad (2)$$

де P_i – тиск в циліндрі двигуна в i -му кроці, Па;
 V_i – об'єм циліндра в i -му кроці, м³;
 n – частота обертання колінчастого вала, хв⁻¹;
 i – число циліндрів двигуна;
 8314 – універсальна газова стала, Дж/(моль К);
 $M_{nзi}$ – кількість продуктів згоряння в i -му кроці, моль/кг;
 $M_{рсi}$ – кількість робочої суміші в i -му кроці, моль/кг;
 G_n – годинна витрата палива, кг/год.

Об'єм циліндра в i -му кроці становить:

$$V_i = \frac{1}{\varepsilon - 1} + \frac{1}{2} (1 - \cos \varphi + \frac{1}{4} (1 - \cos 2\varphi)) V_h, \quad (3)$$

де ε – ступінь стискання двигуна;
 φ – кут повороту колінчастого вала в i -му кроці

Кількість продуктів згоряння в i -му кроці при $\alpha < 1$ визначається за формулою:

$$M_{nзi} = \frac{C_T}{12} + \frac{H_T}{2} + 0,79 \cdot L_0 \cdot \xi_i \cdot (1 + \gamma_r), \quad (4)$$

де C_T і H_T – масові частки вуглецю і водню в паливі;
 L_0 – теоретично необхідна кількість повітря для згоряння 1 кг палива, моль/кг;
 ξ_i – коефіцієнт активного тепловикористання в i -му кроці;
 γ_r – коефіцієнт залишкових газів.

Масові частки вуглецю і водню в паливі при добавці газу Н₂/О₂ будуть відрізнятися від початкових, оскільки буде враховано додатковий водень. З врахуванням додаткового кисню, що надійде з добавкою зміниться значення теоретично необхідної кількості повітря для згоряння 1 кг палива.

З врахуванням вище вказаних змін кількість продуктів згоряння при роботі з добавкою водневмісного газу буде дещо відрізнятися, ніж за роботи без добавки.

Кількість робочої суміші в i -му кроці визначається за формулою:

$$M_{рсi} = (\alpha \cdot L_0 + \frac{1}{\mu_m}) \cdot (1 + \gamma_r) \cdot (1 - \xi_i), \quad (5)$$

де μ_m – молекулярна маса палива.

Молекулярна маса бензину становить 114 кг/моль, а при добавці водневмісного газу через появу газоподібного водню в суміші, молекулярна маса палива буде становити:

$$\mu_m = \frac{114}{1 + 56 \cdot \psi} \quad (6)$$

де ψ – масова частка газоподібного водню в паливі.

Коефіцієнт використання теплоти в i -й ділянці визначається за залежністю:

$$\xi_i = \frac{Q_{ai}}{H_u}, \quad (7)$$

де Q_{ai} - активна теплота в i -й ділянці;
 H_u - нижча теплота згоряння палива

Активна теплота, що виділяється в i -му кроці розраховується виходячи з першого закону термодинаміки:

$$Q_{ai} = \Delta U + L_i \quad (8)$$

де ΔU - зміна внутрішньої енергії, Дж;
 L_i - робота в i -му кроці, Дж.

Зміна внутрішньої енергії розраховується за формулою:

$$\Delta U = A_T + \beta_T(T_i - 273))(T_i - 273)\xi_i + A_u + \beta_u(T_i - 273))(T_i - 273)(1 - \xi_i) - J_c \quad (9)$$

де A_T, B_T, A_u, B_u - коефіцієнти в формулі теплоємності;
 U_c - внутрішня енергія на початку процесу згоряння, т. с' на індикаторній діаграмі.

Для розрахунку коефіцієнта активного тепловиділення необхідно врахувати теплоту, що надійшла в стінки циліндрів. Остання розраховується за залежністю, отриманою на основі рівняння Ньютона-Ріхмана [9], Дж:

$$\Delta Q_{Ti} = (\alpha_{Ti}(F_n(T_i - T_n) + F_z(T_i - T_z) + F_{ui}(T_i - T_u)))\Delta \tau \frac{n30i}{G_n 10^3} \quad (10)$$

де α_{Ti} - коефіцієнт тепловіддачі, $\frac{Вт}{м^2 \cdot К}$

F_n - площа поршня, $м^2$

T_n - середнє значення температури поверхні поршня, $^{\circ}К$

F_z - площа головки циліндра, $м^2$

T_z - температура головки циліндра, $^{\circ}К$

F_{ui} - площа поверхні стінки циліндра, $м^2$

T_u - температура поверхні стінки циліндра, $^{\circ}К$

$\Delta \tau = \frac{\Delta \varphi}{6n}$ - крок розрахунку, с

Коефіцієнт тепловіддачі визначається за залежністю [10], $Вт/м^2 \cdot К$:

$$\alpha_{Ti} = 0,02 D^{-1,2} (10^{-3} P_i)^{0,8} T_i^{-1,53} (C_1 C_m + 0,2 \frac{T_i}{P_i V_i 10^{-3}} V_h ((P_i - P_n) 10^{-3}))^{0,8} \quad (11)$$

де $C_0 = 28$ - коефіцієнт тепловіддачі;

$C_m = \frac{8n}{30}$ - середня швидкість поршня;

C_1 - константа

- для ділянки газообміну

$$C_1 = 0,18 + 0,417 \frac{C_T}{C_m}$$

- для ділянки стиску і розширення

$$C_1 = 0.28 + 0.308 \frac{C_T}{C_m};$$

C_T - тангенційна складова швидкості робочого тіла в над поршневої порожнини відносно поверхні стінок над поршневої порожнини;

$C_2 = 0.24 \cdot 10^{-4} \text{ K}^{-1}$ - константа для двигунів з нерозділеними камерами згорання;

$P_{\text{ш}}$ - тиск у циліндрі при прокручуванні двигуна без подачі палива, Па.

Загальна теплота, що надійшла в стінки циліндра в i -му кроці розраховується за формулою:

$$Q_{T_i} = 1Q_{T_{i-1}} + 1Q_{T_i} \quad (12)$$

Після визначення теплоти, що надійшла в стінки циліндрів розраховується коефіцієнт активного тепловиділення:

$$\chi = \frac{Q_{T_i} + \lambda a_i}{H_u} \quad (13)$$

Отримані результати розрахунку коефіцієнтів активного тепловикористання і тепловиділення двигуна при роботі без добавки та з добавкою водневмісного газу наведені на Рис. 2 і 3.

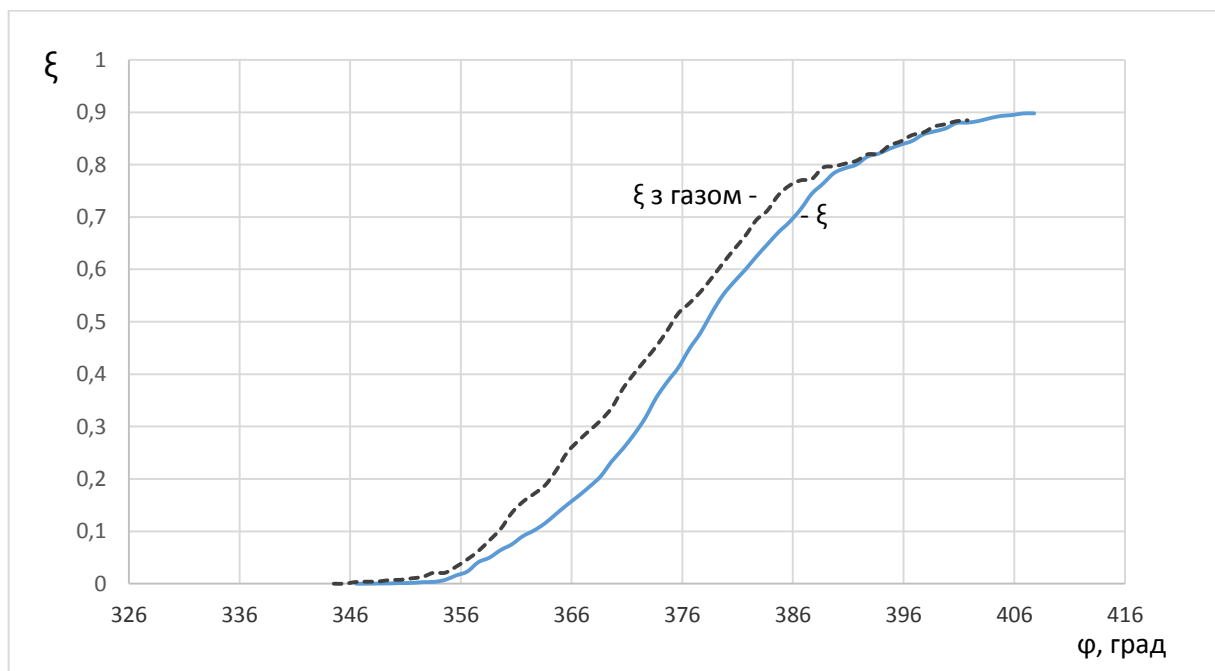

Рис.2 Характеристики активного тепловикористання при роботі двигуна без добавки та з добавкою водневмісного газу

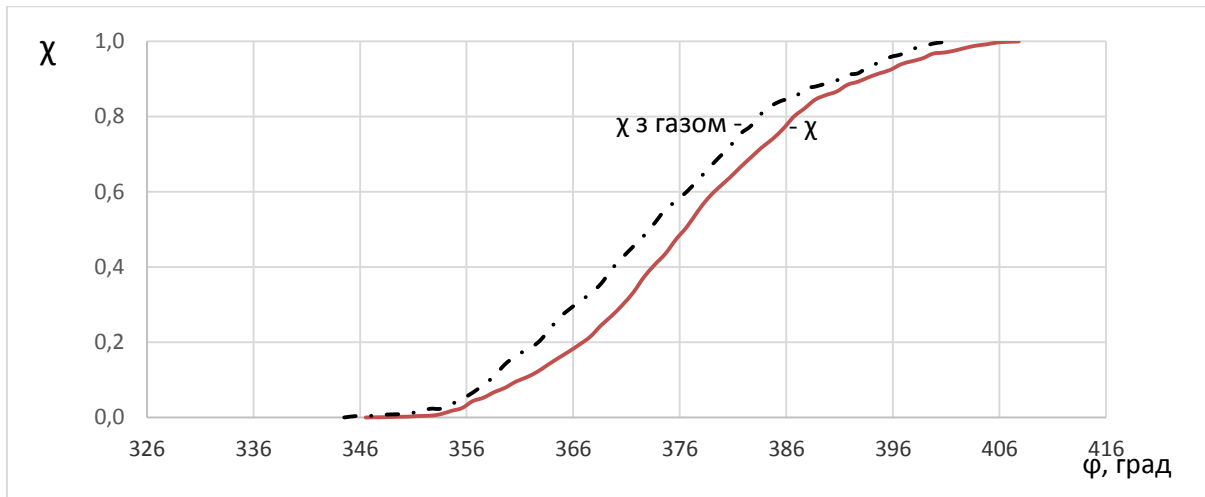

Рис.3 Характеристики активного тепловиділення при роботі двигуна без добавки та з добавкою водневмісного газу

З показаних вище характеристик можна побачити, що добавка водневмісного газу призводить до скорочення тривалості згоряння на 6 градусів повороту колінчастого вала. Зокрема скорочуються всі фази згоряння - на 2 градуси кожна.

При роботі з добавкою H_2/O_2 зростає максимальна температура циклу і досягається на 2 градуси п.к.в. раніше, ніж без добавки. Підвищення температури пояснює зростання концентрацій оксидів азоту, які були заміряні під час випробувань.

Для підтвердження достовірності отриманих результатів характеристику активного тепловиділення визначили з відомого виразу професора Вібе І.І.[5]:

$$\chi = -e^{-0,908 \cdot \left(\frac{\varphi}{\varphi_z} \right)^{m+1}}, \quad (14)$$

де φ – кут, що відповідає моменту запалювання град. п.к.в.;

φ_z – тривалість згоряння град п.к.в.;

m – показник характеру згоряння, який визначається шляхом перебору числових значень з метою отримати теоретичну характеристику тепловиділення якомога ближчу до експериментальної кривої характеристики вигорання палива.

Порівняння характеристик активного тепловиділення при роботі двигуна з добавкою і без добавки водневмісного газу, розрахованих за двома різними методиками наведено на Рис. 4 - 5.

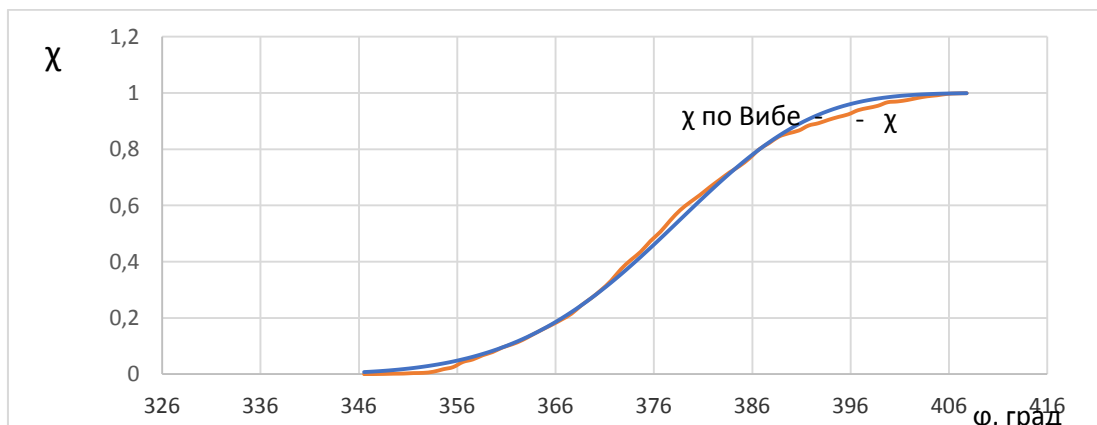

Рис. 4 Порівняння результатів розрахунку характеристик активного тепловиділення за різними методиками при роботі двигуна без добавки водневмісного газу

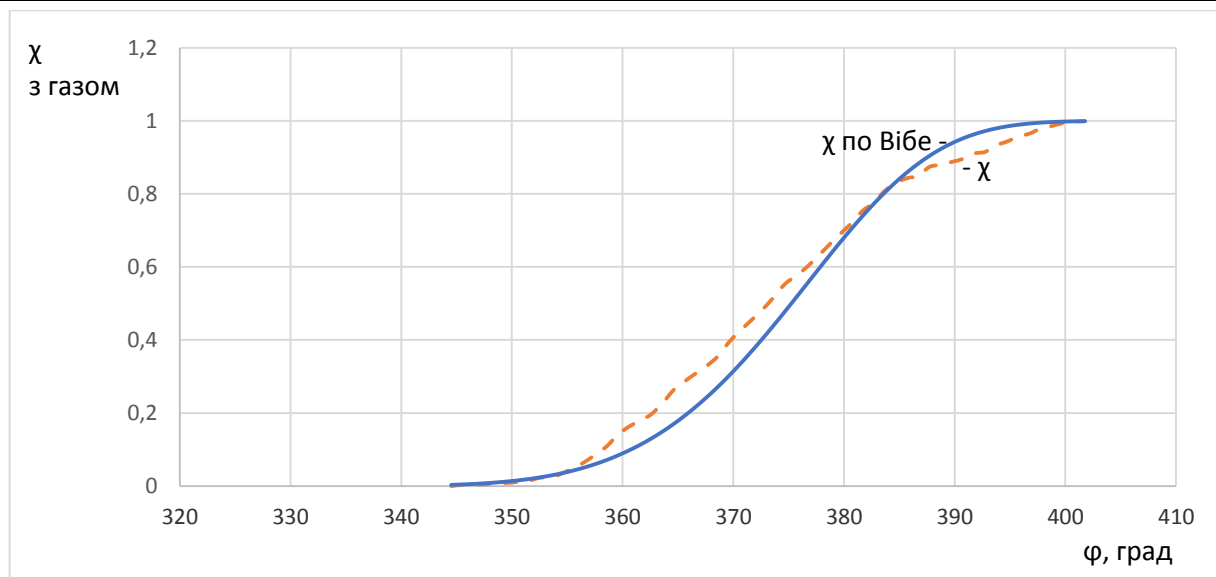

Рис. 5 Порівняння результатів розрахунку характеристик активного тепловиділення за різними методиками при роботі двигуна з добавкою водневмісного газу

Як видно з показаних на рис. 4 і 5 характеристик, результати розрахунку за обраною в дослідженні методикою і за методикою проф. Вібе І. І. є досить близькими. При роботі двигуна з добавкою водневмісного газу відхилення між характеристиками дещо вище, ніж за роботи без добавки, але характер кривих тепловиділення є подібним.

Висновки.

Уточнено методику розрахунку робочого процесу бензинового двигуна за роботи з добавкою водневмісного газу. Враховані зміни складу паливоповітряної суміші, які мають місце при добавці водневмісного газу. Отримані результати розрахунку робочого процесу підтверджують, що добавка водневмісного газу інтенсифікує процес згоряння в двигуні. Зокрема, при дослідженні робочого процесу двигуна MeM3–245 встановлено, що добавка газу H_2/O_2 призводить до скорочення всіх фаз згоряння на 2 град. п.к.в. кожна. Для підтвердження достовірності результатів розрахунку характеристика активного тепловиділення визначена за двома методиками. Отримані результати є досить близькими між собою.

1. Гутаревич Ю.Ф. Вплив додавання суміші водню з киснем на паливну економічність і токсичність бензинового двигуна в режимі холостого ходу. / Ю. Ф. Гутаревич, А. О. Корпач, Є.В. Шуба, О. Д. Філоненко, І. В. Самойленко // Вісник Національного транспортного університету. – К. : НТУ, 2014. – Вип. 30.

2. Гутаревич Ю.Ф. Використання добавки водневмісного газу до повітряного заряду для покращення показників двигунів з карбюраторною системою живлення в режимах холостого ходу. / Ю. Ф. Гутаревич, Є.В. Шуба // Вісник Національного транспортного університету. – К. : НТУ, 2015. – Вип. 31.

3. Гутаревич Ю. Ф. Вплив добавки водневмісного газу до повітряного заряду на паливну економічність бензинового двигуна із системою впорскування / Ю. Ф. Гутаревич, М. П. Цюман, Є. В. Шуба // Politechnika Rzeszowska. Ignacego Lukaszewicza Monografia pod redakcją naukową Kazimierza Lejdy. Seria: Transport. – 2014. – № 5. – С. 149 – 154.

4. Иващенко Н.А., Кавтарадзе Р.З. Многозонные модели расчета рабочего процесса. Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1997.

5. Вібе І.І. Новое о рабочем цикле двигателей. Скорость сгорания и рабочий цикл двигателей. / И.И. Вибе - М.: Свердловск, 1962. - 271 с.

6. Ефремов Б.Д., Черняк Б.Я. Математическая модель процесса тепловыделения в двигателях внутреннего сгорания // Труды МАДИ. – вып. 96. – 1974. – С. 45 - 50.

7. Максимов А.Л., Черняк Б.Я. Расчётная модель действительного цикла двигателя внутреннего сгорания // Труды МАДИ. – вып. 126. – 1976. – С. 74 - 81.

8. Гутаревич Ю.Ф. Вплив добавки водневмісного газу на склад паливоповітряної суміші бензинового двигуна. / Ю.Ф. Гутаревич, Є.В. Шуба // Вісник Національного транспортного університету. – К. : НТУ, 2015. – Вип. 32.

9. Орлин А.С. и др. Двигатели внутреннего сгорания. Под редакцией Орлина А.С. и Круглова М.Г.// Теория поршневых и комбинированных двигателей. - М.: Машиностроение, 1983. - 375 .

10. Woschni G. Experimentelle Bestimmung des örtlich gemittelten Wärmeübergangskoeffizienten im Ottomotor / G. Woschni, I. Fieger // MTZ. – 1981. – Vol. 42, № 6. – S. 229–234.

REFERENCES

1. Hutarevych, Yu., Korpach, A., Shuba, Ye., Filonenko, O. & Samoilenko, I. (2014). Vplyv dodavannya sumishi vodnyu z kysnem na palyvnu ekonomichnist' i toksychnist' benzynovoho dvyhuna v rezhymy kholostoho khodu. *Visnyk Natsional'noho transportnoho universytetu*. Vol. 30. Kyiv, NTU Publ.
2. Hutarevych, Yu. & Shuba, Ye. (2015). Vykorystannya dobavky vodnevnisnogo hazu do povitryanoho zaryadu dlya pokrashchennya pokaznykiv dvyhuniv z karbyuratornoyu systemoyu zhyvlennya v rezhymakh kholostoho khodu. *Visnyk Natsional'noho transportnoho universytetu*. Vol. 31. Kyiv, NTU Publ.
3. Hutarevych, Yu., Tsyuman, M. & Shuba, Ye. (2014). *Vplyv dobavky vodnevnisnogo hazu do povitryanoho zaryadu na palyvnu ekonomichnist' benzynovoho dvyhuna iz systemoyu vprorskuvannya*. Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Lukaszewicza. Monografia pod redakcja naukowa Kazimierza Lejdy. Seria: Transport. No. 5. Pp. 149 – 154.
4. Ivaschenko, N. & Kavtaradze, R. (1997). *Mnogozonnyie modeli rascheta rabocheho protsessa*. MGTU im. N.E. Baumana Publ.
5. Vibe, I. (1962). *Novoe o rabochem tsikle dvigateley. Skorost sgoraniya i rabochiy tsikl dvigateley*. Moscow, Sverdlovsk, 271 p.
6. Efremov, B. & Chernyak, B. (1974). Matematicheskaya model protsessa teplovyideleniya v dvigatelyah vnutrennego sgoraniya. *Trudy MADI*. Vol. 96. Pp. 45-50.
7. Maksimov, A. & Chernyak, B. (1976). Raschyotnaya model deystvitelnogo tsikla dvigatelya vnutrennego sgoraniya. *Trudy MADI*. Vol. 126. Pp. 74 - 81.
8. Gutarevich, Yu. & Shuba, Ye. (2015). Vplyv dobavki vodnevnisnogo gazu na sklad palivopovitryanoi sumishi benzinovogo dvyhuna. *Visnyk Natsionalnoho transportnoho universytetu*. Vol. 32. Kyiv, NTU Publ.
9. Orlin, A. e. a. (1983). *Dvigateli vnutrennego sgoraniya. Teoriya porshnevnyih i kombinirovannyih dvigateley*. Moscow, Mashinostroenie Publ., 375 p.
10. Woschni, G. & Fieger, I. (1981). Experimentelle Bestimmung des ortlich gemittelten Wärmeübergangs Koeffizienten im Ottomotor. *MTZ*. Vol. 42, no. 6. pp. 229–234.

Гутаревич Ю.Ф., Шуба Є.В. Уточнение методики расчета рабочего процесса бензинового двигателя при работе в режиме малых нагрузок с добавкой водородсодержащего газа.

В статье рассмотрена методика расчета рабочего процесса бензинового двигателя, которая с внесением некоторых изменений позволяет рассчитать процесс сгорания при использовании добавки водородсодержащего газа H_2/O_2 . Расчет проведен с использованием индикаторных диаграмм полученных при испытании двигателя MeMЗ - 245. Показаны результаты расчета, подтверждающие то, что добавка газа H_2/O_2 сокращает продолжительность сгорания в двигателе.

Ключевые слова: водородсодержащий газ, рабочий процесс, процесс сгорания, математическая модель, бензиновый двигатель.

Yu. Gutarevich, Ye. Shuba. Refinement of methodology for calculating the working process of the petrol engine when operating at low loads with the addition of a hydrogen-containing gas.

The article describes the method of calculation of the working process of the petrol engine, which with some changes allows us to calculate the combustion process by using additives hydrogen-containing gas of H_2/O_2 . The calculation was performed using the indicator diagrams obtained during the test engine MeMZ - 245. The results of the calculation of confirming that the additive gas H_2/O_2 reduces the duration of combustion. engine.

Keywords: hydrogen-containing gas, working process, combustion process, a mathematical model, the gasoline engine.

АВТОРИ:

ГУТАРЕВИЧ Юрій Феодосійович, доктор технічних наук, професор, Національний транспортний університет, завідуючий кафедрою “Двигуни і теплотехніка”, e-mail: katedradvz.ntu@gmail.com

ШУБА Євгеній Васильович, Національний транспортний університет, аспірант кафедри «Двигуни і теплотехніка», e-mail: shuba90@i.ua

AUTHORS:

Yurii GUTAREVICH, Doctor of Science in Engineering, Professor, Head of "Engines and Heating Engineering", National Transport University, Kyiv, Ukraine, e-mail: katedradvz.ntu@gmail.com

Yevhenii SHUBA, Postgraduate student of "Engines and Heating Engineering", National Transport University, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла в редакцію 11.09.2015 р.